

Tu kiedyś wydobywało się węgiel - kopalnia Morcinek

Coal once mined here - the Morcinek mine

Jerzy Dudala*)

Treść: Obszar górniczy KWK „Morcinek” zlokalizowany pomiędzy Cieszynem a KWK „Zofiówka” był rozpoznawany od drugiej połowy XX w. Dokumentacja, na podstawie której podjęto decyzję o budowie kopalni węgla koksującego pochodzi z 1962 roku. Budowę kopalni rozpoczęto w 1977 roku. Pierwsze tony węgla wydobyto w końcu 1984 roku. Złoże „Morcinek” było na bieżąco dokumentowane. Wyniki badań wykazały, że warunki geologiczno-górnice są w tym rejonie GZW niekorzystne. Skomplikowana budowa geologiczna, wysoka zawartość metanu i wysokie temperatury były powodem, mimo dobrej jakości węgla koksowego, permanentnej nierentowności, co doprowadziło do definitywnego zakończenia eksploatacji w 1998 roku. Prace dokumentacyjne złoże metanu jako kopaliny towarzyszącej kontynuowano, a ich efektem było udokumentowanie zasobów gazu ziemnego w złożu „Kaczyce I”, które powoli jest przygotowywane do rozpoczęcia eksploatacji.

Abstract: The mining area of KWK “Morcinek” located between Cieszyn and KWK “Zofiówka” has been recognized since the second half of the 20th century. The documentation on the basis of which the decision to build a coking coal mine was made comes from 1962. The construction of the mine began in 1977. The first tons of coal were mined at the end of 1984. The “Morcinek” deposits was documented on an ongoing basis. The research results showed that the geological and mining conditions are unfavorable in this region of the USCB. Complicated geological structure, high methane content and high temperatures were the reason, despite the good quality of coking coal, to be permanently unprofitable, which led to the defective end of exploitation in 1998. Documentation work on the methane deposit as an accompanying mineral was continued, and its effect was to document the natural gas resources in the „Kaczyce I” deposit.

Słowa kluczowe:

rozpoznanie złoże węgla, budowa kopalni, likwidacja, rozpoznanie złoże gazu ziemnego

Keywords:

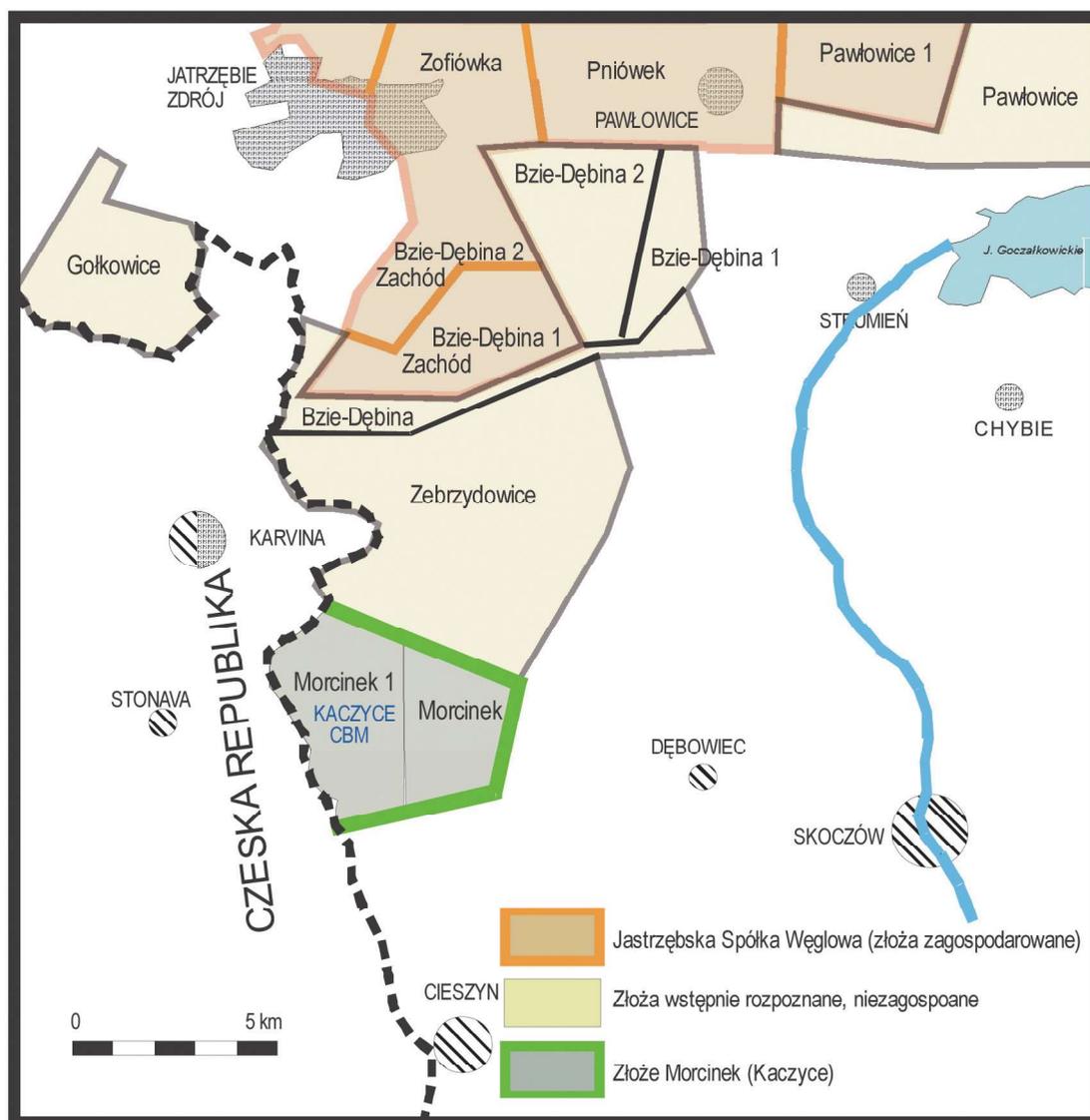
coal deposit research, mine construction and decommissioning, natural gas exploration

Kopalnia Węgla Kamiennego „Morcinek” w Kaczycach, przez krótki okres miała nazwę „Kaczyce”, była nietypowym zakładem górniczym, usytuowanym w pewnym oddaleniu od innych funkcjonujących kopalni. Do najbliższej z nich, już zlikwidowanej, KWK „Zofiówka” było ponad 10 kilometrów. Znajdowała się ona na południowo-zachodnich peryferiach Górnośląskiego Zagłębia Węglowego (rys. 1). KWK „Morcinek” była kopalnią zlokalizowaną na złożu „Brzezówka-Kaczyce” rozpoznawanym od ostatnich lat II Wojny Światowej przez niemiecką firmę Haniellueg, która odwierciła otwór Kaczyce Górne IV/43, zakończony w ostatnich dniach wojny na głębokości 1059,7 m. Kolejne badania geologiczne w tym rejonie, których celem było poszukiwanie złożowych nagromadzeń węgla koksowych i gazu ziemnego, prowadziło w 1953 r. Przedsiębiorstwo Poszukiwań Nafty i Gazu z Warszawy, głębiąc otwór Kończyce Wielkie I o głębokości 1206.0 m. Otwór potwierdził występowanie węglonośnej serii karbońskiej z bilansowymi, nadającymi się do eksploatacji pokładami węgla o parametrach węgla koksowego. Takiej jakości węgiel był niezbędny do produkcji hutniczej i innych działań gospodarki odbudowującego się po wojnie Państwa. Uzyskane wyniki skłoniły Państwową Służbę

Geologiczną reprezentowaną przez Centralny Urząd Geologii i Instytut Geologiczny w Warszawie do przeprowadzenia systematycznych badań geologicznych, których zadaniem było zdefiniowanie granic złoże „Brzezówka-Kaczyce” i ocena wielkości zasobów węgla w złożu (Porzycki, Czekaj 1962). Na podstawie tej dokumentacji, kilkanaście lat później, w 1977 roku Biuro Projektów Górniczych w Gliwicach opracowało „Studium budowy Kopalni Węgla Kamiennego „Kaczyce” z docelowym wydobyciem 6 tys. ton węgla na dobę i budowę czterech szybów, w tym wentylacyjnego w Brzezówce.

Mając do dyspozycji opracowania dokumentujące budowę geologiczną i zasoby węgla koksowego, szefstwo Rybnickiego Zjednoczenia Przemysłu Węglowego podjęło decyzję o budowie w tym rejonie kopalni głębinowej. I tak, w 1978 roku, ruszyły prace przy budowie kopalni „Kaczyce”, która w 1986 roku zmieniła nazwę na Kopalnia Węgla Kamiennego „Morcinek”. Rozpoczęto też wykonanie kolejnych odwiertów na terenie przyjętego obszaru górniczego, aby lepiej zdiagnozować budowę geologiczną złoże węgla. W latach 1977-1978 zrealizowano jedenaście otworów, których wyniki zamieszczono w dokumentacji geologicznej (Malicki, Piątkowski 1979), opracowanej wyłącznie z myślą o zakładzie górniczym w budowie.

*) ???

Rys. 1. Lokalizacja złoża „Morcinek” w SW części GZW

Fig. 1. Location of the “Morcinek” deposit in the SW part of the USC B

Potwierdzono tym samym występowanie węgla kokosowego typu 35. Prace przebiegały sprawnie i 10 września 1977 roku wytyczono otwór badawczy pod szyb. Dyrekcja budowanej kopalni mieściła się w Żorach i była wspólna dla nowych inwestycji górniczych w Rybnickim Okręgu Węglowym. Szyby głębiło Przedsiębiorstwo Budowy Szybów z Bytomia. Prace nad szybem I rozpoczęto w styczniu, natomiast nad szybem II w marcu 1978 roku. Jednocześnie na powierzchni instalowano fundamenty pod wieżę szybową oraz realizowano całą niezbędną infrastrukturę. Szyby ukończono 1 marca 1982 roku. Zamontowano też wtedy stałe maszyny wyciągowe i przystąpiono do głębinienia korytarza łączącego szyby I z szybem II. Podczas głębinienia szybów już w pierwszym pokładzie węgla napotkano sygnalizowaną wcześniej ciekawostkę geologiczną, którą były rzadko spotykane węgle kuliste znane z innych złóż węgla kokosowego w świecie np. Peru, Wenezuela, Węgry Indie i in. (Lipiarski, Szymoniak 1977, Jochemczyk Kasprzyk 1984). Okazy tych węgli można podziwiać w zabrzańskim Muzeum Górnictwa.

Złoże węgla „Kaczyce” (Morcinek) należy do tych o dużej zawartości metanu z pokładów węgla, który po przeanalizo-

waniu dokumentacji złoża (Malicki, Piątkowski 1979), został uznany za kopalinę towarzyszącą, możliwą do odzyskania, a którą należało udokumentować. Tego zadania podjęło się Katowickie Przedsiębiorstwo Geologiczne (Sporek i in. 1985)

Głębinienie szybów zakończone zostało w 1985 roku. Kopalnia posiadała wtedy trzy szyby, wszystkie o średnicy 8 m. W planach była też jeszcze budowa szybów IV i V, jednak na skutek kiepskiego standingu finansowego kopalni na początku lat 90. - z budowy ostatecznie zrezygnowano. Częściowo wykonany szyb V wykorzystywano w okresie funkcjonowania kopalni Morcinek jako podziemny zbiornik metanu. O możliwościach wykorzystania takich wyrobisk górniczych na podziemne magazyny gazu informował m.in. K. Twardowski (2000).

Podjęcie eksploatacji uzmysłowiło decydom, że stan rozpoznania złoża jest niewystarczający i konieczne jest przeprowadzenie kolejnego etapu prac wiertniczych zakończonych kolejną interdyscyplinarną dokumentacją geologiczną złoża (Janas i in. 1990)

Warunki górniczo-geologiczne były niesprzyjające, co kiepsko wróżyło na przyszłość. Złoże węgla występowało

w obrębie grzbietu morfologicznego w stropie karbonu, na którym grubość nadkładu skał trzeciorzędowych (neogeońskich) zmieniała się od kilkuset metrów w osi grzbietu do ponad 1000 m na jego skrzydłach. Taka architektura powierzchni stropu karbonu niekiedy w znacznym stopniu ograniczała przestrzenny zasięg występowania złoża węglowego. Pokłady węgla należały do pokładów wysoko metanowych i były zaliczane do IV kategorii zagrożenia metanowego. Ponadto złożo węgla KWK „Morcinek” jest zlokalizowane w strefie o skomplikowanych warunkach hydrogeologicznych, II i III stopień zagrożenia wodnego. Jest ono zlokalizowane w obrębie anomalii geotermicznej (Karwasiecka 1996, 2001), co powoduje podwyższone istnienie zagrożenia pożarowego i bezpośrednio wpływa na niesprzyjające warunki klimatyczne, będące pochodną z wysokiej temperatury skał na głębokich poziomach. Takie nagromadzenie zagrożeń naturalnych w jednej, niewielkiej kopalni przekładało się wprost na nierentowność eksploatacji górniczej. W latach 1987-1997, czyli w pierwszej dekadzie istnienia kopalni odnotowano ujemny wynik finansowy. Zauważono też brak pozytywnych oznak rozwoju na przyszłość. Mimo prób restrukturyzacji, w tym wprowadzenia czterozmianowej organizacji pracy, kopalnia pozostawała w gronie ciągle nierentownych zakładów górniczych. Koszt wydobycia tony węgla w 1997 roku w kopalni „Morcinek” wynosił 202,02 zł, podczas, kiedy średni koszt wydobycia tony w pozostałych zakładach Jastrzębskiej Spółki Węglowej wynosił 146,67 zł.

W 1997 roku rynkowa cena tony węgla kształtowała się na poziomie 152,79 zł (wówczas kopalnia „Morcinek” przynosiła 49,23 zł straty na każdej wydobytej tonie surowca). Zdecydowano zatem o likwidacji kopalni. Oceniono, że inwestycje mające na celu poprawę rentowności kopalni są ponad możliwości finansowe JSW. Wówczas zamierzano bowiem zrealizować znaczące zadania inwestycyjne w pozostałych kopalniach należących do spółki. I tak, w 1997 roku, szefostwo Jastrzębskiej Spółki Węglowej zdecydowało o likwidacji kopalni „Morcinek” i przygotowaniu rozliczenia zasobów węgla, jako kopaliny głównej i metanu, jako kopaliny towarzyszącej (Mandrela 1998). Wydobycie węgla definitywnie zakończono 30 października 1998 roku. Maszyny i urządzenia zdemontowano. Zostały one potem przetransportowane do innych zakładów JSW.

Likwidacja zakładu zakończona została w roku 2001 zamknięciem magazynu przykopalnianego. Pracownicy zostali w większości alokowani do pozostałych zakładów spółki. Nie brak opinii, że gdyby dokapitalizowano „Morcinka”, to szybko stanąłby on na nogi, jednak kiedy podejmowano decyzję o likwidacji - nie dysponowano takimi środkami.

Kopalnia węgla przestała działać, a w obszarze złoża „Kaczyce”, jego zachodniej części udokumentowano przeprowadzone prace dokumentacyjne, których celem było ustalenie zasobów metanu złoża „Kaczyce I” (Hojka, Krogulec 2002), a następnie zweryfikowano tę dokumentację, dodatkiem nr 1 w wyniku, czego złożo metanu zmieniono na wstępnie rozpoznane złożo gazu ziemnego (Hojka 2006) z zasobami ocenionymi na około 31 mln m³. Póki co złożo gazu ziemnego „Kaczyce I” nie jest eksploatowane, ale prace dokumentacyjne, i przygotowawcze z zakresu hydrogeologii, pod przyszłą eksploatację są prowadzone na bieżąco (Pacholewski i in. 2012, Bukowski i in. 2014).

Obszar górniczy kopalni „Morcinek” po likwidacji kopalni był obszarem, z którego eksploatowano metan na użytek ciepłownictwa po czeskiej stronie granicy. Eksploatacja

zajmowała się spółka Karbonia Pl. Dzisiaj spółka ta, po zmianie właściciela, dalej posiada koncesje na połowie obszaru górniczego kopalni „Morcinek” w części przylegającej do granicy państwa i sąsiadującej z kopalnią CSM należąca do spółki OKD, która jeszcze przez jakiś czas kontynuować będzie wydobycie węgla. Niemniej faktem jest, że złożo węgla kamiennego pozostało niewyeksplorowane. I można przypuszczać, że tak już pozostanie na zawsze.

Literatura

- BUKOWSKI P., KUBICAJ., AUGUSTYNIAK I., NIEDBALSKA K., KURA K. 2014 - Dodatek nr 1 do dokumentacji hydrogeologicznej określającej warunki hydrogeologiczne w związku z zamierzonym wykonaniem odwodnienia w celu wydobywania metanu z węgla kamiennego ze złoża „Kaczyce I”. nr inw. 3043/2014 (niepublikowane).
- HOJKA M. 2006 - Dodatek nr 1 do dokumentacji geologicznej złoża metanu „Kaczyce I” - dotyczy gazu ziemnego w kat. C. nr inw. 6/2007 NAG PIG, Warszawa (niepublikowane).
- HOJKA M., KROGULEC P. 2002 - Dokumentacja złoża metanu „Kaczyce I” w kat. C. nr inw. 1347/2003, NAG PIG, Warszawa (niepublikowane).
- JANAS J., WOJTASIEWICZ H., BARZYK G., KWIATKOWSKA H., PEKAŁA Z., GRABOWSKA D. 1990 - Dokumentacja geologiczna złoża węgla kamiennego KWK „Morcinek” w kat. A, B, C1 i C2 w miejsc. Kaczyce, woj. katowickie, bielskie. Nr inw. 705/92 NAG PIG, Warszawa (niepublikowane).
- JOICHEMCZYK L., KASPRZYK A. 1984 - Węgiel kulisty z Kaczyce (Rybnicki Okręg Węglowy). „Przeгляд Geologiczny”, nr 8-9, s. 457-459.
- KARWASIECKA M. 2001 - Pole cieplne Górnośląskiego Zagłębia Węglowego. Proceedings of International Scientific Conference „Geothermal Energy in Underground Mines” November 21-23, 2001, Ustroń, Poland
- KARWASIECKA M. 1996 - Atlas Geotermiczny Górnośląskiego Zagłębia Węglowego. Wydawnictwo Kartograficzne Polskiej Agencji Ekologicznej S.A. Warszawa.
- LIPIARSKI I., SZYMONIAK R., 1977 - Ball coals from Alto Chicama (Peru). Roczn. Pol. Tow. Geol. 1977 nr 3.
- MALICKI R., PIĄTKOWSKI S. 1978 - Dokumentacja geologiczna złoża węgla kamiennego KWK „KACZYCE” w budowie. Nr inw. 12765 CUG. NAG PIG Warszawa (niepublikowane).
- MANDRELAL. 1998 - Dodatek nr 2 do dokumentacji geologicznej w kat. A, B, C1, C2 złoża węgla kamiennego KWK „Morcinek”. nr inw. 2007/98 NAG PIG. Warszawa (niepublikowane).
- PACHOLEWSKI A., CHMURAA., KACZOROWSKI Z., PASTERNAK M., STACHURA A. 2012 - Dokumentacja hydrogeologiczna określająca warunki hydrogeologiczne w związku z zamierzonym wykonywaniem odwodnienia w celu wydobywania metanu z węgla kamiennego ze złoża „Kaczyce I”. nr inw. 3892/2012 NAG PIG, Warszawa (niepublikowane).
- PORZYCKI J., CZEKAJ A. 1962 - Dokumentacja geologiczna złoża węgla kamiennego „Brzezówka - Kaczyce” woj. Katowice, pow. Cieszyn, miejsc. Brzezówka, Pogwizdów, Kaczyce. Nr kat. 4927/203. Nr inw. 16430. NAG PIG, Warszawa (niepublikowane).
- SPOREK C., ORZECZOWSKI T., PEKAŁA Z. 1985 - Dokumentacja warunków gazowych złoża węgla KWK „Kaczyce” wraz z oceną zasobów metanu jako kopaliny towarzyszącej. PGK/1135, NAG PIG, Warszawa, (niepublikowane).
- TWARDOWSKI K., 2000 - Wykorzystanie likwidowanych kopalni do tworzenia podziemnych magazynów gazu i wód termalnych. Materiały Konferencyjne Szkoły Eksploatacji Podziemnej. Szczyrk 21-25 luty 2000.

Artykuł wpłynął do redakcji – listopad 2020
Artykuł akceptowano do druku – 29.12.2020